

سیری در شاهنامه و رامایانا

دکتر محبوبه ضیاء خدادادیان

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد نیشابور

سرشناسه	:	ضیاء خدادادیان، محبوبه
عنوان و نام پدیدآور	:	سیری در شاهنامه و رامایانا / مولف محبوبه ضیاء خدادادیان
مشخصات نشر	:	مشهد: هورمهر، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	:	۲۳۶ ص.
شابک	:	۹۷۸-۹۶۴-۸۲۲۴-۷۶-۴
یادداشت	:	فهرست‌نویسی براساس اطلاعات فیپیا
موضوع	:	ادبیات حماسی — تاریخ و نقد
موضوع	:	ادبیات حماسی هندی — تاریخ و نقد
رده‌بندی کنگره	:	PN ۵۶
نشانه اثر	:	۹ س ۹ ض /
رده‌بندی دیوبی	:	۸۰۹/۱۳۲

همراه: ۰۹۱۵۳۱۴۳۹۹۲

سیری در شاهنامه و رامایانا

مولف: محبوبه ضیاء خدادادیان

نشر: انتشارات هور مهر

نوبت چاپ: اول (بهار ۹۶)

شمارگان: ۱۰۰۰

چاپ: دقت

بها: ۴۰۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۹۶۴-۸۲۲۴-۷۶-۴

فهرست مطالب

۹	مقدمه
۱۳	مختصری درباره‌ی شاهنامه و رامایانا
۱۳	شاهنامه
۱۶	رامایانا
۲۲	شکل‌شناسی رامایانا
۲۳	۱- اشخاص داستان
۲۴	پادشاهان
۲۷	وزرا
۲۸	دیوان و غفرتان
۳۱	فرشته‌ها
۳۳	جانوران
۳۷	۲- گفتار
۳۹	کردار
۴۰	جنگ
۴۰	نیرنگ
۴۱	نفرین
۴۱	عشق و عاشقی
۴۲	کشتن
۴۲	کردارهای مابعدالطبیعی
۴۳	جادو
۴۳	حوادث جوی
۴۴	عبور از آتش
۴۵	رفتن به زیرزمین
۴۵	پندار

مرگ	۴۶
تقدیر	۴۶
ناپایداری دنیا و بی‌ارزشی حطام آن	۴۸
فضایل اخلاقی	۴۸
وجوه اشتراک رامایانا و شاهنامه	۵۱
انگیزه‌ی جنگ‌ها	۵۱
انتقام و کن‌خواهی	۵۱
پیمان‌شکنی	۵۴
مبارزه برای تاج و تخت	۵۵
رشک	۵۷
آزمندی	۶۱
نام و ننگ	۶۳
۲- بن‌مایه‌ی هر دو منظومه، نبرد بین‌ی و بی‌است	۶۴
۳- حضور پادشاهان با ویژگی‌های یکسان	۶۵
۴- وجود پیر قوم	۷۰
۵- وجود پهلوان بزرگ	۷۵
۶- جنگ تن به تن	۸۸
۷- کاربرد نیرنگ و ترفند در جنگ	۹۲
کار کسی دیگر را به حساب خود جا زدن	۹۴
دعوت به قصد بند کردن یا کشتن	۹۴
راهنمایی دروغ	۹۶
۱- پنهان کردن هویت	۹۶
۲- فریفتن و جلب توجه از طریق تغییر شکل دادن به حیوانات عجیب	۱۰۱
۳- درآمدن به هیئت دیگری	۱۰۲
۴- تحریک غریزه‌ی جنسی	۱۰۳
۵- فرستادن پیام، با پنهان کردن انگشت در غذا یا نشان دادن آن به عنوان تأیید پیام	۱۰۴
۸- جادو	۱۰۶

۱۱۵.....	۹- دیو.....
۱۲۷.....	۱۰- زن.....
۱۳۵.....	۱۱- پاگشایی.....
۱۳۵.....	۱- آزمون جدایی از مادر.....
۱۴۰.....	۲- آزمون ازدواج و همسرگزینی.....
۱۴۱.....	۳- آزمون اندیشه.....
۱۴۴.....	۴- آزمون جنگی.....
۱۴۵.....	۵- آزمون های باورشناختی.....
۱۴۷.....	مقایسه‌ی شخصیت‌ها: شاهنامه و رامایانا.....
۱۴۸.....	رام - سیاوش - کیسره.....
۱۵۷.....	رام - زال.....
۱۶۰.....	رام - رستم.....
۱۶۴.....	رام - گشتاسپ.....
۱۶۷.....	رام - فریدون.....
۱۶۸.....	ضحاک - افراسیاب - راون.....
۱۸۱.....	کی کاووس - راجه جسرت.....
۱۸۲.....	سودابه - کیکنی.....
۱۸۴.....	فرنگیس - سیتا.....
۱۸۴.....	اغریرث - بهبیکهن.....
۱۹۱.....	رستم - هنومان.....
۱۹۳.....	سیاوش - سیتا.....
۱۹۵.....	پیران وسیه - پرهسپت.....
۱۹۸.....	اکوان دیو - مهراون.....
۲۰۰.....	سیمرغ - گرر.....
۲۰۴.....	گاو برمایه - گاو کامدهین.....
۲۰۷.....	وجوه افتراق شاهنامه و رامایانا.....
۲۰۷.....	دین.....

- ۱- دین قبل از زردشت ۲۰۷
- ۲- زردشت ۲۱۰
- ۳- سایر ادیان ۲۱۲
- آیین هندو ۲۱۴
- برهما ۲۱۷
- ۲- مهادیوجی ۲۱۸
- ۳- بش ۲۲۰
- ۴- یندر ۲۲۲
- ۵- جم ۲۲۳
- دیدگاه افراد نسبت به جهان دیگر ۲۲۵
- ۳- اقلیم ۲۳۰
- فهرست منابع و مآخذ ۲۳۳

مقدمه

ادبیات تاریخی، یکی از شاخه‌های نقد ادبی است که از فکر اروپائیان تراویده است و سابقه‌ی زیادی در ایران ندارد. در عصر جدید، این شاخه از ادبیات بیشتر باید مورد توجه قرار گیرد تا امتیاز آثار گریه‌های عاری در مقایسه با آثار بزرگ دنیا بیش از پیش نمایان گردد.

ابتدا مختصری درباره‌ی حماسه و انواع آن:

حماسه، به هر دو شکل نظم و نثر مربوط از تاریخ و افسانه بوده و بیان‌گر آیین و مذهب هر ملت است. «حماسه، یک واژه‌ی عربی است که معنی و مفهوم دل‌آوری و شجاعت را در بردارد. این کلمه در لغت، معنی شدت و سختی می‌دهد و در قاموس عرب، شخص سخت‌گیر را «احمس» می‌گویند. همچنین حماسه، به رجز و نوعی از شعر اطلاق می‌شود که در آن از جنگ‌ها و دل‌آوری‌ها سخن می‌رود. (صفی‌پور، بی‌تا، ۲۷۵)

حماسه، بیشتر به داستان‌های پهلوانی و رزمی گفته می‌شود. «از نظر متون ادبی، حماسه یک شعر بلند روایی است، درباره‌ی رفتار و کردار پهلوانان و رویه‌های غهرمانی و افتخارآمیز در حیات باستانی یک ملت. چشم انداز حماسه وسیع، سبکش عالی و پرآب و تاب، و ساختش تفسیر و تفصیل ماهرانه است. این گونه شعر داستانی، منظومه‌ای بزرگ و چند سویه است که آمیزه‌ی اسطوره و تاریخ و افسانه و فولکلور است و غالباً در مرحله‌ی نخستین یا دوران پیدایش خود، از داستان - سرودها و روایت‌های شفاهی پراکنده در ستایش پهلوانان و یاد کردهای قومی و نبردهای خاندانی و... آغاز می‌شود، و در مرحله‌ی پایانی یا دوران تدوین و تنظیم هنری خود، به صورت منظومه‌ای یگانه، با مشخصات ملی در می‌آید.» (مختاری، ۱۳۷۹، ۲۱)

با وجود تفاوت‌های گوناگونی که حماسه‌های ملل مختلف با یکدیگر دارند، مشترکاتی نیز بین حماسه‌ها وجود دارد. هر یک از این وجوه مشترک می‌تواند برای یک حماسه محور اصلی باشد.

این وجوه مشترک عبارتند از:

الف- هر حماسه، یک جهان پهلوان دارد مانند رستم، آشیل، سری رامچندر و...

ب- اعتقاد به نبرد میان نیکی و شر

ج- سفرهای مخاطره آمیز

د- اتفاقات ناگوار و موضوعات عاشقانه

حماسه از جهات گوناگون، انواع مختلفی دارد. «حماسه را به اعتباری می‌توان به دو

دسته‌ی کلی بخش کرد:

نخست منظومه‌های حماسی طبیعی و ملی که عبارت است از نتایج افکار و قریح و علایق و عواطف یک ملت، که در طی قرون و اعصار، تنها برای بیان وجوه عظمت و نبوغ قوم به وجود آمده و مشخص است به ذکر جنگ‌ها و پهلوانی‌ها و جان فشانی‌ها و فداکاری‌ها؛ و در عین حال مملو است از بار و بدن، مظاهر روح و فکر مردم یک کشور در قرون معینی از ادوار حیاتی ایشان که معمولاً از آن‌ها به دورهای پهلوانی تعبیر می‌کنیم و از این گونه منظومه‌های حماسی می‌توان ایللیاد و ادیسه، هرودوت و امایانا و مهابهارت متعلق به هندوان و قطعات مختلفی از یشت‌ها و منظومه‌ی «ایاتک ار زان» و شاهنامه‌ی حکیم ابوالقاسم فردوسی و بهمن‌نامه‌ی حکیم ایرانشاه و کرشاسپ نام‌ی اسدی طوسی و برزنامه و جهانگیر نامه و نظایر آن‌ها را در زبان‌های ایرانی نام برد.

در این دسته از منظومه‌های حماسی، شاعر به ادب و ذوق و خلق توجهی ندارد؛ بلکه داستان‌های مدون کتبی یا شفاهی را که علی‌الظاهر از بی‌سبب و ادب خارجی نشأت گرفته و به تدریج بر اثر نقل و تخیل ناقلان کم‌و کیفاً تغییراتی در آن راه گرفته و با حوادث و اتفاقات دیگری که اغلب، زماناً مؤخر از آن یا مقدم بر آن است، ترکیب یافته است.

دوم: منظومه‌های حماسی مصنوع که در این منظومه‌ها، سروکار شاعر با داستان‌های پهلوانی مدون و معینی نیست، بلکه خود به ابداع و ابتکار می‌پردازد و داستانی را از پیش خود به وجود می‌آورد. در این گونه داستان‌ها، شاعران آزاد و مختارند با رعایت قواعد و قوانینی که برای شعر حماسی در میان است، هر گونه بخواهند موضوع داستان خویش را ابداع کنند و تخیل خویش را در آن دخیل سازند. در ادبیات اروپایی از این گونه منظومه‌های حماسی فراوان داریم از آن قبیل است: منظومه‌ی «هانریاد» ولتر، نویسنده و شاعر فرانسوی...» (با تلخیص، صفا، ۱۳۶۳، ۶-۵)

تاریخ حماسه‌های ایران از قدمت زیادی برخوردار است. «تاریخ حماسه‌های ایران از

روزگاری شروع می‌شود که قوم ایران به نجدهای ایران روی آوردند. قوم ایرانی، یکی از اقوام هند و اروپایی است که به تدریج از اواسط آسیا و دره‌ی گنگ تا کناره‌ی اقیانوس اطلس پراکندند و با کشف دنیای جدید، به سایر نقاط گیتی نیز روی آوردند.

از میان شعب این نژاد، یکی از روزگاران قدیم اهمیت و اعتباری پیدا کرد و تمدن و ادبیات و مذاهب آن کهن‌تر از شعب دیگر نژاد هند و اروپایی است و این شعبه، همان نژاد «هندوایرانی» است که علی‌الظاهر در حدود ۳۰۰۰ سال قبل از میلاد از دسته‌ی نژاد هند و اروپایی جدا شد. و پیش از انقسام به دو دسته‌ی نژاد «هندو» و نژاد «ایرانی» و افتراق از یکدیگر، دیرگاهی با هم در آسیای وسطی و گویا در ناحیه‌ی بین سیردریا و آمویه دریا می‌زیسته و دین و زبان و عقاید و اساطیر مشترکی داشته و خود را «اری» یعنی «شریف» می‌نامیده‌اند و بعدها، یعنی هنگام جدایی از یکدیگر و توطن در سرزمین‌های هندوستان و ایران، این نام را هریک به خود اختصاص داده و یاد کرده‌اند. وقتی در احوال نژادهای قدیم هند و ایرانی تحقیق کنیم، ادعای مذکور ما بیشتر قوت می‌گیرد. راین قوت عقیده هنگامی به ثبوت می‌رسد که در ادبیات «ودا» و «اوستا» به مطالعه و دقت بپردازیم. زبان ودا و اوستا دارای تفاوت‌های مختصری با یکدیگرند؛ چنان که می‌توان آن دو را به سه‌هال دسته‌ای از زبانی اساسی دانست و ما آن زبان اساسی را زبان «هندوایرانی» می‌نامیم.» (همان، ۲۲-۲۳)

نظر به این که منشأ تکوین حماسه‌های ملی خدایات و داستان‌هایی است که اقوام و ملل از پهلوانان و جنگجویان در ذهن خود داشتند، و با توجه به این که اقوام ایرانی و هندی از یک نژاد می‌باشند، طبیعی است که شباهت‌های فراوانی بین حماسه‌ی ملی ایرانیان و هندیان وجود دارد که قابل بررسی می‌باشد.

محبوبه‌سیا خدادادیان